

Justyna Lamęcka-Adamek

Rozumienie pojęć przez dzieci sześćioletnie a ich poziom inteligencji

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (12-13), 122-132

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Justyna Lamęcka-Adamek

Rozumienie pojęć przez dzieci sześćioletnie a ich poziom inteligencji

Współczesne przedszkole ma stwarzać możliwie najkorzystniejsze warunki rozwoju dziecka, dostarczać mu bodźców stymulujących, wyrównywać braki wywołane niekorzystnymi warunkami środowiskowymi. Pobyt w przedszkolu powinien być wykorzystany do wdrażania dziecka do różnych form uczenia się, aby rozpoczęcie nauki szkolnej było dla niego naturalnym następstwem wzrastających możliwości intelektualnych. Wiadomości zdobyte przez dziecko w trakcie edukacji przedszkolnej stanowią istotne podłoże do dalszego kształcenia i rozwoju. Zatem zadaniem nauczyciela jest wyposażenie dzieci w bogaty zasób pojęć oraz zwrócenie uwagi na to, czy wprowadzone przez nich pojęcia na zajęciach programowych są prawidłowo ukształtowane w świadomości dzieci, czy są dobrze utrwalone w ich pamięci, czy potrafią się nimi posługiwać w różnych sytuacjach życiowych.

„Pojęcie” (ang. — *conception*, niem. — *Begriff*, ros. — *понятие*) jest przedmiotem zainteresowań uczonych różnych dziedzin wiedzy, a szczególnie logików, psychologów i pedagogów. Uczeni zajmują się różnymi aspektami pojęć, między innymi definiują, opisują i analizują pojęcia z różnych punktów widzenia. Wśród uczonych panuje ogólna jednomyślność w tym, że pojęcia są najwyraźniej i najmocniej związane z myśleniem człowieka.

Zdaniem Z. Cackowskiego (1968, s. 54) „pojęcie — to myśl, którą wiąże człowiek z określoną nazwą, myśl znaczącą, czyli odnoszącą się do określonego zespołu cech”.

E. Hurlock (1985, s. 211) uważa, że „pojęcia nie są bezpośrednimi danymi sensorycznymi, są raczej wynikiem szczegółowego zbadania i połączenia — wiązania razem lub doczepienia — oddzielnych doświadczeń zmysłowych. Wspólne elementy w różnych przedmiotach bądź sytuacjach służą do łączenia tych przedmiotów lub sytuacji w jedno pojęcie”.

W. Okoń (1996, s. 216) stwierdza, że „pojęcie — to treść myślowa odpowiadająca właściwościom elementów zbioru wchodzących w zakres danej nazwy, na treść pojęcia składa się więc zbiór właściwości (cech) charakterystycznych dla

zakresu danej nazwy, na zakres pojęcia — zbiór wszystkich desygnatów (przedmiotów) danej nazwy”.

Test (ang. test — *próba*) „jest to próba rozpoznawania interesujących nas właściwości pewnych przedmiotów. W psychologii i pedagogice próba umożliwiająca ustalenie charakteru i poziomu czynności psychologicznych oraz osiągnięć szkolnych dzieci i młodzieży. Na ogół tekst składa się z racjonalnie dobranego zestawu zadań, które ma wykonać osoba badana. Dobór i układ zadań testowych (pytań, poleceń, rysunków, obrazków) zależy od charakteru badanych czynników u interesującej badacza grupy osób” W. Okoń (1981, s. 317). W literaturze psychologicznej wyróżnia się: testy inteligencji, testy uzdolnień, testy uzdolnień specjalnych, testy osobowości, testy wiadomości. W mojej pracy badawczej wykorzystałam dwa różne typy testów: test słownikowy i test inteligencji.

Test słownikowy. „Jest szczególną odmianą testów osiągnięć szkolnych, polegających na tym, że pozwalają poznawać wiedzę pojęciową uczniów, a pośrednio, w pewnym stopniu również ich inteligencję, skuteczność pracy dydaktycznej nauczycieli oraz strukturę pojęciową programów nauczania” (K. Czarniecki 1995, s. 170).

Badania empiryczne przeprowadzono w roku szkolnym 1998/1999 w Miejskim Przedszkolu nr 99 w Katowicach. W badaniach wykorzystano test słownikowy, który został skonstruowany specjalnie do badań. Zawierał 20 pojęć (rzeczowników), a do każdego pojęcia były trzy pytania (definicja, przykład, zastosowanie) — ogółem 60 pytań. Analizując pojęcia występujące w teście słownikowym, dokonałam podziału na grupy występujące w poszczególnych działach programowych:

- 1) wychowanie społeczno-moralne — 5 pojęć
- 2) wychowanie umysłowe — 5 pojęć
- 3) wychowanie zdrowotne — 5 pojęć
- 4) wychowanie estetyczne — 5 pojęć

Test słownikowy zawiera: instrukcję dla dziecka, zestaw zadań, „klucz” odpowiedzi poprawnych dla nauczyciela, metryczkę dziecka, arkusz odpowiedzi oraz definicje badanych pojęć, „klucz” do ustalenia poziomu rozumienia pojęć.

Do badania dojrzałości intelektualnej dzieci służą różne testy. Jednym z nich jest test F. Goodenough „Narysuj człowieka” (Hornowski 1982, s. 70), ponieważ rysowanie jest jedną z ciekawszych form wypowiedzania się dziecka. Wielu wybitnych badaczy doceniło i zaaprobowało wartości tego testu. Zdaniem S. Szumana „korzyści, jakie płyną z badań nad rysunkami dziecka dla psychologii i pedagogiki są bardzo duże. Rysunki dziecka są przejawami jego psychiki. Są one materiałem, który łatwiej od innych wytworów psychiki można poddać szczegółowej naukowej analizie. Trzeba tylko posiadać właściwy klucz do ich interpretacji”. Większość badaczy (B. Hornowski, S. Szuman) stwierdza, że rysunek dziecka jest odbiciem

rozwoju jego procesów psychicznych, wiedzy i doświadczenia, jakie zdobyło w swoim życiu. Na ogół sądzi się, że obraz postaci ludzkiej jest najbardziej adekwatnym wskaźnikiem badania rozwoju umysłowego dziecka. Spośród wielu testów inteligencji skala Goodenough „Narysuj człowieka” („Draw – a – Man”) została uznana za oryginalny pomysł w pomiarach rozwoju umysłowego dziecka, a to szczególnie ze względu na jej łatwość stosowania oraz dużą diagnostyczność.

Łącznie przebadano 30 dzieci sześciolletnich w tym 20 chłopców (66,7%) i 10 dziewczynek (33,3%). Analizując wartości uzyskanych ilorazów inteligencji zakwalifikowałam dzieci do 3 grup:

— wysoki — 188–160 — 7 dzieci

— średni — 159–132 — 15 dzieci

— niski — 131–103 — 8 dzieci

Dzieci odpowiadały na pytania dotyczące pojęć z czterech działów programowych: wychowanie zdrowotne, wychowanie społeczno-moralne, wychowanie umysłowe, wychowanie estetyczne.

Tabela 1

Stan rozumienia pojęć w ujęciu ogólnym

Lp.	Pojęcia	Rozumienie					
		Pełne		Częściowe		Brak	
		liczba dzieci	%	liczba dzieci	%	liczba dzieci	%
1	HODOWLA	14	46,7	10	33,3	6	20,0
2	LAS	25	83,4	5	16,6	—	—
3	TELEFON	30	100,0	—	—	—	—
4	NASIONO	26	86,7	1	3,3	3	10,0
5	ZAGADKA	22	73,4	7	23,3	1	3,3
6	ADRES	12	40,0	6	20,0	12	40,0
7	BAJKA	30	100,0	—	—	—	—
8	SZKOŁA	29	96,7	1	3,3	—	—
9	PRZYRODA	22	73,4	2	6,6	6	20,0
10	WYCIECZKA	29	96,7	1	3,3	—	—
11	ZNAKI DROGOWE	26	86,7	4	13,3	—	—
12	CHOROBA	29	96,7	1	3,3	—	—
13	GIMNASTYKA	29	96,7	1	3,3	—	—
14	SZTUĆCE	25	83,4	—	—	5	16,6

15	PRZESZKODA	23	76,7	4	13,3	3	10,0
16	BARWA	13	43,3	3	10,0	14	46,7
17	OBRAZ	28	93,4	2	6,6	—	—
18	ŚPIEW	22	73,4	7	23,3	1	3,3
19	TEATR	25	83,4	4	13,3	1	3,3
20	ZABAWA	30	100,0	—	—	—	—
LICZBA %		24,5	81,5	2,9	9,8	2,6	8,7

Z powyższej tabeli wynika, że do grupy pojęć w pełni rozumianych należą takie pojęcia, jak: telefon (100%), bajka (100%), zabawa (100%). Pojęcia te nie uzyskały żadnej odpowiedzi częściowej lub brakującej. Oznacza to, że dzieci doskonale rozumieją te pojęcia i potrafią je zdefiniować oraz podać odpowiedni przykład i zastosowanie.

Pełne rozumienie pojęć to takie, które zostało przez dziecko nazwane (określone) zgodnie z definicją. Dziecko potrafiło wymienić przynajmniej jeden przykład oraz podać zastosowanie. Ogółem poziom pełnego rozumienia wynosi 81,5% co należy uznać za wynik bardzo dobry.

Wśród badanych pojęć najlepiej rozumiane pojęcia to: bajka (100%), telefon (100%), zabawa (100%), szkoła (96,7%), wycieczka (96,7%), choroba (96,7%), gimnastyka (96,7%), obraz (93,4%).

Pojęcia, które są rozumiane w pełni przez dzieci, należą w większej mierze do sfery dziecięcych zainteresowań. Pojęcia te są potocznie używane zarówno w domu jak i w przedszkolu, czyli są związane z bezpośrednim otoczeniem dziecka.

Częściowe rozumienie pojęcia to takie, których określenia podane przez dzieci nie były w pełni zgodne z definicją danego pojęcia lub dziecko nie potrafiło udzielić odpowiedzi na jedno z trzech pytań dotyczących danego pojęcia.

Największy procent częściowego rozumienia uzyskały następujące pojęcia: hodowla (33%), zagadka (23,3%), śpiew (23,3%), adres (20,0%), las (16,6%), znaki drogowe (13,3%), przeszkoda (13,3%), teatr (13,3%), barwa (10,0%).

Takie pojęcia, jak: telefon, bajka, zabawa, sztuczce nie uzyskały częściowych odpowiedzi. Średnia częściowych odpowiedzi wyniosła 9,8%.

Pojęcia takie, jak: hodowla, śpiew, adres, znaki drogowe, przeszkoda nie były dla dzieci pojęciami nowymi. Dzieci doskonale rozumiały te słowa – pojęcia, jednak miały trudności w podaniu zastosowania, czy też przykładu do danego pojęcia. Wyrażenie tych pojęć adekwatnie do zadania nie było łatwe dla wszystkich badanych dzieci. Wszystkie pojęcia, które miały wysoki procent częściowego rozumienia, były niejednokrotnie analizowane w czasie różnych zajęć wychowawczo-dydaktycz-

nych. Wnioskuję z tego, że dzieci w procesie dydaktyczno-wychowawczym choć przyswajają wiele pojęć, to jednak często bez właściwego i jednoznacznego rozumienia ich treści.

Za brak rozumienia pojęcia, uznawałam takie odpowiedzi, które wskazywały na nieprawidłowe opanowanie pojęcia lub kiedy dzieci w ogóle nie określiły (nie udzieliły żadnej odpowiedzi) lub odpowiadały „nie wiem”.

Pojęcia najmniej rozumiane, czyli te, które uzyskały najwięcej odpowiedzi brakujących, to: barwa (46,7%), adres (40,0%), hodowla (20,0%), przyroda (20,0%), sztućce (16,6%), nasiono (10,0%), przeszkoda (10,0%).

Pojęcia takie jak: las, telefon, bajka, szkoła, wycieczka, choroba, znaki drogowe, gimnastyka, obraz zabawa, nie uzyskały żadnej brakującej odpowiedzi.

Ogólny stan braku rozumienia pojęć wynosi 8,7%.

Brak rozumienia pojęć dowodzi, że nie zostały one dostatecznie utrwalone w trakcie zajęć.

Pojęcia, które należą do najmniej rozumianych przez dzieci są pojęciami z programu wychowawczo-dydaktycznego dla grupy sześciolatek. Ponieważ jednak w badanej grupie sześciolatek występuje brak rozumienia tych pojęć, wnioskuję, że są to pojęcia trudne dla dzieci i należą one do słownika biernego.

W procesie nauczania i wychowania przedszkolnego, a więc na pierwszym szczeblu edukacji przygotowującej do podjęcia roli ucznia, w umysłach dzieci kordują się pojęcia, które mogą być rozumiane w pełni, częściowo lub może wystąpić brak rozumienia pojęć. W badanej grupie sześciolatek ogólny wskaźnik pojęć

Tabela 2

Stan rozumienia pojęć z poszczególnych działów programowych

Działy programowe	Rozumienie (w %)		
	Pełne	Częściowe	Brak
wychowanie zdrowotne	88,0	6,7	5,3
wychowanie społeczno-moralne	81,3	6,7	12,0
wychowanie umysłowe	78,0	15,3	6,7
wychowanie estetyczne	78,7	10,6	10,7
RAZEM	81,5	9,8	8,7

rozumianych w pełni wynosi 81,5%, pojęć rozumianych częściowo 9,8% i pojęć, których dzieci nie rozumieją tylko 8,7%.

Na podstawie analizy tabeli 2 można stwierdzić, że najwyższy wskaźnik procentowy pełnego rozumienia uzyskały pojęcia z wychowania zdrowotnego (88,0%) i wychowania społeczno-moralnego (81,3%), a najniższy z wychowania umysłowego (78,0%). Najwyższy procent rozumienia częściowego uzyskały pojęcia z wychowania umysłowego (15,3%) i wychowania estetycznego (10,6%), a najniższy z wychowania zdrowotnego (6,7%). Najwyższy procent braku rozumienia uzyskały pojęcia z wychowania społeczno-moralnego (12,0%) i wychowania estetycznego (10,7%), a najniższy poziom z wychowania zdrowotnego (5,3%).

K. Czarnecki (1998, s. 129) na podstawie licznych badań własnych stwierdza, że „niski poziom inteligencji ogólnej uczniów wpływa wprost na niski poziom znajomości pojęć”. Z. Włodarski (1987, s. 424) pisze: „inteligencja wpływa zarówno na szybkość uczenia się, jak i na zakres treści możliwych do przyswojenia, a także na sposób, w jaki jednostka może się nimi posługiwać. Osoby o wyższej inteligencji uczą się z reguły szybciej i przyswajają więcej”. J. Pieter (1970, s. 218), wyjaśnia: „nie ulega wątpliwości, że im wyższa inteligencja, tym lepsze możliwości uczenia się” i dalej dodaje: „wysoki poziom inteligencji jest bez wątpienia dla ucznia korzystny. Dzięki temu uczy się on szybciej niż masa jego kolegów i wobec tego w tym samym czasie może się nauczyć więcej niż oni”. M. Przetacznikowa (1986, s. 254) pisze: „badania wskazują na istnienie pozytywnej korelacji między inteligencją a osiągnięciami szkolnymi”.

Obecnie chciałabym omówić poziom rozumienia pojęć przez dzieci sześćioletnie o wysokim, średnim i niskim poziomie inteligencji. Wykażę także zależność poziomu rozumienia pojęć przez dzieci kończące edukację przedszkolną od poziomu ich inteligencji ogólnej.

Tabela 3
Rozumienie pojęć a inteligencja

Poziom inteligencji	Rozumienie (w%)		
	Pełne	Częściowe	Brak
Wysoki	86,5	8,8	4,7
Średni	77,3	12,4	10,3
Niski	68,7	11,0	20,3

Dane z tabeli wskazują na istotny związek pomiędzy rozumieniem pojęć a poziomem inteligencji. Wskaźniki procentowe świadczą o tym, że dzieci reprezentujące wysoki poziom inteligencji uzyskały wyższe wskaźniki procentowe pełnego

rozumienia pojęć (86,5%) niż dzieci o średnim (77,3%) i niskim poziomie inteligencji (68,7%), a także niższe wskaźniki procentowe częściowego rozumienia pojęć (8,8%) niż dzieci o średnim (12,4%) i niskim poziomie inteligencji (11,0%). Również u dzieci z wysokim poziomem inteligencji niższy jest poziom braku rozumienia (4,7%) w stosunku do dzieci o średnim (10,3%) oraz niskim poziomie inteligencji (20,3%).

Dzieci reprezentujące wysoki poziom inteligencji wykazały też wyższy poziom pełnego rozumienia o 9,2% niż dzieci posiadające średni poziom inteligencji i o 17,8% więcej niż dzieci o niskim poziomie inteligencji.

Różnica w rozumieniu pełnym występuje również pomiędzy średnim a niskim poziomem inteligencji i wynosi 8,6%.

Analizując wskaźniki procentowe w rozumieniu częściowym, można stwierdzić, że różnica pomiędzy wysokim i średnim poziomem inteligencji wynosi 3,6%, a między poziomem wysokim i niskim 2,2%. Różnica pomiędzy rozumieniem częściowym u dzieci o średnim i niskim poziomie inteligencji wynosi 1,4%, gdzie dzieci o średnim poziomie inteligencji osiągnęły większy procent odpowiedzi częściowych niż dzieci z niską inteligencją.

Sześciolatki prezentujące wysoki poziom inteligencji uzyskały niższy procent w braku rozumienia o 5,5% niż dzieci o średnim poziomie inteligencji i o 15,6% mniej niż dzieci zakwalifikowane do niskiego poziomu inteligencji. Różnica w braku rozumienia między dziećmi o średnim i niskim poziomie inteligencji wynosi 10%.

Wyniki badań empirycznych, przeprowadzone wśród 30 dzieci sześciolatków, pozwoliły określić poziom oraz uwarunkowania rozumienia pojęć:

1. Diagnoza testowa wykazała, że:

- 81,5% dzieci uzyskało pełne rozumienie pojęć,
- 9,8% dzieci uzyskało częściowe rozumienie pojęć,
- 8,7% dzieci uzyskało brak rozumienia pojęć.

2. Poziom rozumienia pojęć przez dzieci sześciolatków, które ukończyły edukację przedszkolną przedstawia się następująco: pełne rozumienie uzyskały pojęcia: 1) telefon, 2) bajka, 3) zabawa, 4) szkoła, 5) wycieczka, 6) choroba, 7) gimnastyka, 8) obraz. Brak rozumienia pojęć wystąpił w pojęciach: 1) barwa, 2) adres, 3) hodowla, 4) przyroda, 5) sztuce, 6) nasiono, 7) przeszkoda.

3. Istnieje zależność między rozumieniem pojęć a poziomem inteligencji dzieci. Dzieci reprezentujące wysoki poziom inteligencji uzyskały wyższe wskaźniki procentowe pełnego rozumienia pojęć od dzieci o średnim poziomie inteligencji o 9,2% oraz o 17,8% wyższy od dzieci o niskim poziomie inteligencji. Natomiast wskaźnik procentowy braku rozumienia pojęć przez dzieci o wysokim poziomie inteligencji był niższy o 5,6% od dzieci o średnim poziomie inteligencji oraz o 15,6% od dzieci o niskim poziomie inteligencji.

4. Analiza porównawcza wskaźników procentowych z poszczególnych działów programowych wykazała, że: najwyższy jest wskaźnik procentowy pełnego rozumienia pojęć z działu wychowania zdrowotnego (88,0%), a najniższy z wychowania estetycznego (78,7%). Najwyższy wskaźnik procentowy braku rozumienia wystąpił w pojęciach z działu wychowania społeczno-moralnego (12,0%) oraz wychowania estetycznego (10,0%), natomiast najniższy z wychowania zdrowotnego (5,3%).

Z zebranego w toku przeprowadzonych badań własnych materiału i dokładnej jego analizy, wynikają następujące wnioski:

1. Poziom rozumienia pojęć przez dzieci kończące edukację przedszkolną jest wysoki i wynosi 81,5%. Rozumienie częściowe i brak rozumienia wynoszą razem 18,5% deficytu rozumienia dzieci sześciolatków, to jest 1/5 rozumienia w stosunku do 100% rozumianych pojęć z wychowania przedszkolnego. Świadczy to o tym, że edukacja przedszkolna dzieci sześciolatków daje możliwość poprawnego kształtowania i rozumienia pojęć objętych programem nauczania. Jednocześnie poziom słabego rozumienia pojęć jest niski i wynosi 8,7%, co oznacza, że edukacja przedszkolna pozwoliła na dobre rozumienie pojęć objętych programem nauczania.

2. Dokładna analiza wybranych pojęć z programu nauczania dla dzieci sześciolatków pozwoliła ustalić pojęcia, które są w pełni rozumiane przez dzieci (telefon, bajka, zabawa, szkoła, wycieczka, choroba). Świadczy to o znacznym stopniu zainteresowań dzieci poszczególnymi słowami – pojęciami. Znamienny jest przy tym fakt, że te najlepiej znane pojęcia (zabawa, bajka, telefon, choroba), należą w większej mierze do sfery dziecięcych zainteresowań. Jednocześnie pojęć takich jak: barwa, adres, hodowla, przyroda, sztuce, nasiono, przeszkoda, które wydawałyby się dostępne poznaniu dziecka sześciolatniego, badana grupa nie rozumiała.

Wnioskuje zatem, iż dzieci w procesie dydaktyczno-wychowawczym przyswajają wiele słów bez właściwego i jednoznacznego rozumienia ich treści.

3. Można stwierdzić, że wysoki poziom inteligencji ma istotny wpływ na rozumienie pojęć, gdyż dzieci o wysokim poziomie inteligencji osiągnęły wysoki lub średni poziom rozumienia pojęć. Natomiast dzieci o średnim lub niskim poziomie inteligencji osiągnęły średnie lub niskie wyniki w teście. Zatem inteligencja jest czynnikiem istotnie różnicującym poziom rozumienia pojęć przez dzieci.

Wyniki statystycznych obliczeń potwierdziły, że inteligencja ma znaczny wpływ na rozumienie pojęć.

4. Rozumienie pojęć z poszczególnych działów programowych jest zróżnicowane. Najlepiej rozumiane pojęcia należą do działu wychowania zdrowotnego, a najmniej do działu wychowania społeczno-moralnego i estetycznego. Wnioskuje

z tego, że pojęcia z działań wychowania, które były rozumiane słabo, dotyczą zagadnień, które nie zostały wystarczająco dokładnie opracowane na zajęciach lub są rzadko przez dzieci używane i nie należą do pojęć bliskich dzieciom, znajdujących się w słowniku czynnym sześciolatka.

Teorie rozpatrujące wpływ poziomu inteligencji na rozumienie pojęć, stały się inspiracją do rozpoczęcia badań eksperymentalnych nad rozumieniem i inteligencją. Badania nad zależnością powodzenia szkolnego od inteligencji prowadziła w okresie międzywojennym Maria Grzywak-Kaczyńska (1935, s. 75). „Wykazały one wysoką korelację między wynikami szkolnymi a inteligencją. Stwierdza to współczynnik korelacji 0,68, jak również fakt, że ani jeden uczeń o bardzo niskiej inteligencji (I.I. poniżej 80) nie uzyskał dobrych wyników w nauce, ani też ani jeden uczeń o wybitnej inteligencji (I.I. powyżej 120) nie otrzymał złych ocen szkolnych”.

Wyniki badań własnych są zbieżne z wynikami badań M. Grzywak-Kaczyńskiej, szczególnie w tym twierdzeniu, że „ani jeden uczeń o wybitnej inteligencji nie otrzymał złych ocen”, ponieważ również w moich badaniach ani jedno dziecko o wysokiej inteligencji nie osiągnęło niskiego poziomu rozumienia pojęć. Współczynnik korelacji, który otrzymałam w wyniku badań, również był wysoki i wyniósł 0,82, co potwierdziło wpływ inteligencji na rozumienie.

Badania nad czynnikami determinującymi pracę szkolną dziecka, prowadziła w latach 1957/58–1959/60 Maria Tyszkowa. Stwierdziła (1964, s. 268), że „poziom sprawności umysłowej stanowi istotny czynnik determinujący przebieg i wyniki uczenia się dziecka. Jednak dobry poziom sprawności umysłowej nie gwarantuje automatycznie pozytywnych wyników w nauce. Niski poziom intelektualny utrudnia jednak uczenie się”. Na podstawie badań własnych również mogę stwierdzić, że poziom inteligencji stanowi istotny czynnik determinujący proces rozumienia pojęć. W badaniach, które przeprowadziłam, dzieci z niskim poziomem inteligencji osiągnęły średni i niski poziom rozumienia pojęć. Zatem „niski poziom inteligencji utrudnia uczenie się”.

Barbara Bieleń (1983, s. 92) przeprowadziła w roku 1981 badania wśród dzieci przedszkolnych. Celem badań były czynniki warunkujące efektywność oddziaływań dydaktycznych na rozwój myślenia oraz związki i zależności występujące między tymi czynnikami. Analiza wyników badań doprowadziła do wniosku, że „wyniki uogólniania dzieci o wybitnej sprawności umysłowej oraz o sprawności wyraźnie wyższej od przeciętnej są wyższe od wyników uogólniania dzieci o przeciętnej sprawności umysłowej i sprawności niższej od przeciętnej”.

Wyniki moich badań są zbieżne z wynikami B. Bieleń, gdyż dzieci, które uczestniczyły w badaniach i prezentowały poziom inteligencji wysoki, uzyskały wyższe wskaźniki procentowe pełnego rozumienia pojęć od dzieci o średnim poziomie

inteligencji o 9,2% oraz o 17,8% wyższe od dzieci o niskim poziomie inteligencji. Spora liczba dzieci (8) o średnim poziomie inteligencji osiągnęła poziom pełnego rozumienia pojęć, co również zgadza się z wynikami B. Bieleń, która stwierdziła, że „dzieci o średnim poziomie inteligencji w wielu rozwiązaniach dorównywały dzieciom o wysokim ilorazie inteligencji”.

Kazimierz Czarnecki (1998, s. 129 w: J. Łysek) w latach 1991–1993 prowadził badania nad wiedzą pojęciową klas początkowych. Jedno z pytań szczegółowych dotyczyło błędnej i brakującej znajomości pojęć szkolnych i ich przyczyn, jako zjawiska trudności i niepowodzeń w uczeniu się szkolnym. K. Czarnecki stwierdził, że „uczniowie o niższej inteligencji mają trudności w rozumieniu i zrozumieniu pojęć ogólnych i abstrakcyjnych” oraz, że: „niski poziom inteligencji ogólnej uczniów wpływa wprost na niski poziom znajomości pojęć szkolnych”.

W badaniach, które przeprowadziłam, zachodzi duża zbieżność z wynikami K. Czarneckiego, ponieważ dzieci o niskim poziomie inteligencji, które uczestniczyły w badaniach osiągnęły wyższe wskaźniki procentowe w braku rozumienia pojęć o 15,6% od dzieci prezentujących wysoki poziom inteligencji oraz o 10,0% od dzieci o średnim poziomie inteligencji.

Porównane wybrane wyniki badań osób innych z wynikami badań własnych, świadczą o tym, że poziom inteligencji dziecka wpływa w sposób znaczący na poziom rozumienia pojęć.

1. Kształtowanie pojęć u dzieci w wieku przedszkolnym to zadanie trudne i ważne. Trudne, ponieważ pojęcia stanowią uogólnienie wiedzy o przedmiotach, zjawiskach, sytuacjach zachodzących w otaczającym świecie. Ważne, ponieważ pojęcia są podstawowym narzędziem orientacji w otoczeniu. Zatem wpływanie na rozumienie pojęć przez dzieci w wieku przedszkolnym ma ogromne znaczenie i może pozytywnie lub negatywnie rzutować na podejmowanie przyszłych działań. Właściwie rozumiane pojęcia stanowią podstawę do nauki w szkole i ułatwiają rozumienie kontaktu słownego ze strony dorosłych, jak i w grupie rówieśniczej.
2. Pojęcia rozwijają się stopniowo, wraz z nabywaniem doświadczeń w kontakcie bezpośrednim z rzeczywistością (przedmiotami, zjawiskami), a ich liczba i jakość są uwarunkowane przez poziom inteligencji jednostki oraz warunki środowiskowe w jakich ona żyje, rozwija się i działa. Z tego względu podstawowymi sposobami pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym powinny być metody czynne i samodzielne doświadczenia dziecka oraz inspirowane przez nauczyciela sytuacje dydaktyczne.
3. Do określania zasobu rozumianych przez dziecko pojęć konieczna jest znajomość celów nauczania, znajomość procesów dochodzenia do zrozumienia, dobór odpowiednich metod badania oraz umiejętność posługiwania się nimi.

Zatem każdy nauczyciel w pracy wychowawczo-dydaktycznej powinien wykorzystywać testy słownikowe, gdyż są one jednym z podstawowych narzędzi sprawdzania stanu i poziomu rozumienia przez dzieci pojęć. Dokładna analiza testów pozwoli wskazać, które zagadnienia czy pojęcia programowe nie zostały przez dzieci zrozumiane. Dzięki temu nauczyciel będzie mógł odpowiednio zorganizować proces dydaktyczny i planować pracę zarówno grupową, jak i indywidualne wyrównywanie braków.

4. W procesie kierowania poznaniem dziecka niezastąpiony jest nauczyciel, jako ten, który obserwuje dziecko w codziennej jego pracy i może ustalić stopień jego powodzenia. Dlatego nauczyciel powinien posiadać wiedzę z różnych dziedzin i stale ją pogłębiać i uzupełniać.

Bibliografia

- Bieleń B., *Rozwój myślenia dzieci*, Warszawa 1983.
- Cackowski Z., *O teorii poznania i poznawania*, Warszawa 1968.
- Czarnecki K., *Szkolna wiedza pojęciowa uczniów klas początkowych*, Katowice 1995.
- Czarnecki K., *Źródła trudności i niepowodzeń uczniów klas początkowych w uczeniu się pojęć szkolnych (wyniki badań)* [w:] Łysek J. (red.), *Niepowodzenia szkolne*, Kraków 1998.
- Grzywak-Kaczyńska M., *Powodzenia szkolne a inteligencja*, Warszawa 1935.
- Hornowski B., *Badania nad rozwojem psychicznym dzieci i młodzieży na podstawie rysunku postaci ludzkiej*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1982.
- Hurlock E.B., *Rozwój dziecka*, Warszawa 1985.
- Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1981.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996.
- Przetacznik M., Włodarski Z., *Psychologia wychowawcza*, Warszawa 1986.
- Tyszkowa M., *Czynniki determinujące pracę szkolną dziecka*, Warszawa 1964.